

Tolnay Gábor:

EPIZÓDOK A NAGYATÁDI-FÉLE FÖLDREFORM JÁSZSÁGI VÉGREHAJTÁSA TÖRTÉNETÉBŐL

Agrárpolitika - földbirtokpolitika

A föld olyan országban, mint hazánk, különös jelentőséggel bír, hiszen az élet alapja, a termelés nélkülözhetetlen tényezője. A kormányok mezőgazdasági politikáját, a mezőgazdaságot érintő összes intézkedést nevezzük agrárpolitikának. Ebbe a fogalomkörbe foglaljuk össze a két világháború közötti magyar kormányok azon intézkedéseit, olyan ténykedését, amelyeket a mezőgazdaság támogatása érdekében fejtettek ki.

Ezek az intézkedések egyrészt a termelés fejlesztését szolgálták, pl. a futóhomok lekötésével, a szikes talajok javításával, kísérleti telepek, mintagazdaságok és szakiskolák létesítésével, növények- és állatok nemesítésével, törzskönyvezésekkel, különböző bel-és külföldi kiállítások szervezésével stb.

Másrészt ebbe a fogalomkörbe sorolhatók az államnak azon az intézkedései, amelyekkel a mezőgazdasági termények értékesítését monopolizálta, ugyanakkor a termelők értékesítő munkáját igyekezett megkönnyíteni pl. alkalmas piacok szerzésével, kedvező szállítási díjakkal, a kiviteli termelés irányításával, a kivitel mind teljesebb szervezésével, külföldi propagandával, kiviteli jutalmakkal stb.

Harmadrészt a mezőgazdasági termelés szervezése, irányítása, gazdaságosabbá tétele érdekében hívta életre a gazdák termelő- és értékesítő szövetkezeteit. Ezeket keresztül vett részt aktívan az érdekvédelemben is, pl. a gazda-adósságok rendezésében, támogatta a termelést földbirtokpolitikájával.

Az említett földbirtokpolitika nem más, mint az államhatalomnak a birtokmegosztás alakulását befolyásoló ténykedése. A birtokpolitika arra törekszik, hogy a mezőgazdaság terén gyarapítsa az életlehetőségeket, a szaporodó népesség számára új megélhetési lehetőségeket teremtsen, figyelje a birtokmegosztás gazdasági hatásait. Tekintettel arra, hogy a kisbirtok nagyobb számú földművesnépességnek nyújt önálló megélhetést, a céljai elérése érdekében legtöbbször a kisbirtokok szaporítására törekszik. Ebben az esetben eszközei a parcellázás és a telepítés.

A parcellázás földbirtokok feldarabolását, míg a telepítés valamely nagyobb terület rendszeres benépesítését jelenti olyan módon, hogy nagyobb számú földműveléssel foglalkozó embert köt a földhöz új községek alapításával, illetve meglévő községek megnagyobbítása útján.¹

Jász-Nagykun-Szolnok vármegye mezőgazdasága az I.világháború idején

Szolnok megye agrártörténetének döntő fordulója volt a millennium évtizede. A nagybirtokos és a tőkés bérlő osztályok vezetésével olyan mértékben és ütemben haladt előre a megye mezőgazdasága a fejlődés útján, amilyenre a korábbi évtizedekben még nem volt példa. Ebben az évtizedben már nem annyira közjogi és politikai síkon, hanem a gazdasági élet minden területén kiterjedt az a rendkívüli éles és kíméletlen harc, amely még a jászok redemptióval vette kezdetét a Jászok Hármaskörének redemptus birtokosai és a környező feudális övezetek birtokosai között.²

¹ Kenéz Béla: Nép és föld. Bp. 1917. Grill Károly kiadása. - 29., 236. és 250.p.

²Kiss József: A tőkés agrárfejlődés foka és néhány vonása Szolnok megyében a millennium évtizedében. = Századok, 1961. 95.évf. 581.p.

A vármegye két jól elkülöníthető övezetre osztható. Az egyik a Tisza folyó két oldalán elterülő úgynevezett nagybirtokos övezet, a másik pedig ennek két oldalát elfoglaló jászkun redemptus helységek sora.³

Ezen belül is az a történeti tájegység, amely a Mátraalja és a Tisza között, a Zagyva és a Tarna folyók mentén terül el és az 1876-ig közigazgatási és igazságszolgáltatási autonómiát élvező jászok szállásterülete volt: Jászság néven etnikai tájegységet képez. Talaja a Zagyva és a Tarna homokos, kavicsos törmelékűje által feltöltött peremsüllyedék rossz lefolyású, állattenyésztő vidék volt. Lössös felszíne jó termőtalaj. Negatív vonásként említhetjük meg, hogy a Zagyva melléke kapja hazánkban a legkevesebb csapadékot - évi 450-480 mm-t.

A Jászság összefüggő területén a XX. század harmadik évtizedében egy nagyobb helység: Jászberény (30 ezer lakossal) és még 11 önálló település helyezkedett el a hozzá tartozó lakott külterülettel. Itt mintegy 105 ezer ember élt a 183 ezer kh területen. Ennek a vidéknek a népsűrűsége 54,3 (Jászkisér) és 122,2 (Jászárokszállás) között ingadozva az átlaga 99,6 lakos/négyzetkilométer volt.

A területén - a 183.580 kh földön - a gazdaságok száma 14.177 volt, ami 12,9 kh-as gazdaságonkénti átlagnak felelt meg 1895-ben. A fenti adatokat összehasonlítva a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei adatokkal megállapítható, hogy a népsűrűség a vármegyében 78,4 fő/négyzetkilométer volt, tehát 17,5 fővel alacsonyabb, mint a Jászságban. Ebből következik, hogy a vármegyében az egy gazdaságra számított átlagterület is nagyobb: 20 kh volt gazdaságonként. És ez már - az ebben az időben szokásos agrotechnikával művelve a földet - eltartott egy hagyományos szerkezetű öt tagú parasztcsaládot, és még bővített újratermelésre is adott lehetőséget.⁴ Természetesen mindez nem volt érvényes a Jászságban, hiszen itt már nem volt életképes az "átlag-gazdaság" csak abban az esetben, ha a családból valaki elment dolgozni.

Ezen még csak rontott az a tény, hogy a Jászságban már nem volt nagybirtok, ami volt is legnagyobb részben valamely köztestület - és nem egy-egy egyén - tulajdonában volt. Ezt egyrészt szerencsés körülménynek is tekinthetjük, ha a fejlődés útját vesszük figyelembe, másrészt már olyan munkaalkalom is kevés volt, amely rendszeresen segíteni lett volna képes a létminimum határán élő embereken. A nincsteléneknek is teljesen mindegy volt, hogy a nagygazda - akiből fajlagosan több volt a Jászságban, mint a nagybirtokos övezetben - vagy a földbirtokos veszi igénybe munkaerejét.

A földreform végrehajtása a "Jászföldön"

A Nagyatádi-féle földreform végrehajtása köztudottan négy osztási nemben történt:

- házhelyrendezés
- kishaszonbérletek osztása,
- örök tulajdonjoggal juttatott földek kiosztása,
- legelőjuttatás.

A fenti felsorolás egyben a kiosztás sorrendjét is jelenti.

Előjáróban egy negatív jelenségre kell felhívni a figyelmet. Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében öt helységben nem történt ezen országos akció során semmi és ezek a helységek mind a Jászság területén fekszenek. Név szerint: Jászberény városban, Jászárokszállás, Jászdózsa, Jászszentandrás és Jásztelek községek területén nem volt egyik osztási nemben sem földmozgás. Ennek okát a következőkkel magyarázhatjuk:

1. Jászberény magatartását dr.Fridvalszky polgármester a következőkkel indokolta: "...hogy hatóságom területén jelentkezés nem történt, az onnan van, hogy itt a város területén belül házhelyeknek való közterület van s így ha valaki jelentkezik házhelyért, a város képviselőtestületéhez folyamodik s a legtöbb esetben részletfizetés és mindég előnyös

³Seress Péterné: Jász-Nagykun-Szolnok megye kialakulása. Szolnok, 1975. Szolnok Megyei Levéltár (Levéltári füzetek.)

⁴Farkas Árpád: Életképes üzemnagyság a magyar mezőgazdaságban. Bp. 1944. Mezőgazdaságpolitikai Intézet. 14-17.p.

ár mellett nyert házhelyet. Különösen méltányos elbánásban részesülnek a katonaviselt egyének..." "...Annak, hogy kishaszonbérletek alakítására sem történt jelentkezés az eljárás során, az oka az, hogy minden arra rászoruló egyén feles vagy harmados részes kezelésben hozzájut kellő földhöz, amely részére a szükséges gabonát és egyéb terményeket biztosítja anélkül, hogy így befektetési költségei lennének. Az itteni földműves szegény nép, ha nem feles gazdálkodásban, akkor aratás útján beszerzi a szükséges gabonát, harmados kaszálás útján pedig az ú.n. ázalék féléket..." "...Itt tehát a szerencsés birtokviszonyok miatt lett az eredmény nemleges." (A kiemelés tőlem. - T.G.)⁵

2. Lett volna igény földre is, házhelyre is, kishaszonbérletre is, de elutasították a jelentkezőket. Erre példa Jászdózsa egyrészt a házhelyekre jelentkezés, másrészt a földre való jelentkezés esetében. A jelentkezőket a következő indokok alapján utasította el a képviselőtestület: "a kommün alatt izgatott", "kommunista izgató", "veres katona volt", "a Károlyi-forradalom alatt vezető szerepet vitt", "a kommunista kör szolgája, ő osztotta az izgató röpiratokat" stb.⁶

Ugyancsak jászdózsai példát tudunk hozni arra is, hogy föld utáni vágyuk is volt a jászoknak. Ugyanis 1922-ben

7 hadiözvegy,
18 hadirokkant,
91 földnélküli mezőgazdasági munkás,
7 kisbirtokos és

7 ipari munkás, összesen 130 fő kért földet. A képviselőtestület meg is állapította, hogy szükség van földre, a földbirtokreform végrehajtása érdekében, de Jászdózsa határában nincs olyan föld, amelyből az arra érdemeseknek igényelni lehetne. Ezért az Országos Földbirtokrendező Bírósághoz - (A továbbiakban: O.F.B.) - fordulnak, hogy más községek uradalmától vegyenek el földet és azt osszák ki a jászdózsaiak között. A jelentkezőknek viszont nincs készpénzüik, így a legegyszerűbb az lenne, ha kishaszonbérletek útján lehetne róluk gondoskodni.⁷

A hiányos levéltári iratanyag miatt nem tudunk választ adni arra, hogy a 130 jelentkező kapott-e földet. Visszavonta-e igénylését? Kishaszonbérletet kapott? Ha bármilyen jogcímen kapott valamilyen földet, melyik birtok területéből elégítették ki igényeiket? A lehitelesebbnek látszó LEBOSZ-kimutatások⁸ nincsenek meg. Ezekre nem tudunk választ adni, hiszen az 1935. évi mezőgazdasági statisztika azt jelzi, hogy Jászdózsan nem kapott senki sem földet, sem házhelyet.⁹

3. Vannak azonban olyan községek is a felsoroltak között, amelyeknek 1920 és 1944 között egyáltalában nem maradt meg semmiféle irata a levéltárakban. Itt meg kell hagyni azt a lehetőséget, hogy esetleg volt földjuttatás, de nem tudunk róla. Ilyen irat nélküli település: Jászszentandrás, Jászárokszállás és Jásztelek. Ezekről a mezőgazdasági statisztika jelentése is nemleges. Ezzel szemben viszont Jászsalsószentgyörgy, Jászfényszaru és Jászfákóhalma esetében is nemleges a mezőgazdasági statisztika jelentése, mégis történt földmozgás a földreform végrehajtása során.¹⁰ Itt szeretnénk utalni egyik dolgozatunkra, amelyben sikerült bebizonyítani, hogy a mezőgazdasági statisztika adatait csak a felvétel

⁵OL-K-184 - 1921-29-59.735/92.640. - benne a jászberényi polgármester jelentése.

⁶A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat Levéltára - a továbbiakban: Sz.M.L. - Jászdózsa község képviselőtestületi gyűléseinek jegyzőkönyve - a továbbiakban: helységnév + jkv. - 16/1921. kgy. szám.

⁷Sz.M.L. - Jászdózsa jkv. 49/1922. kgy. szám.

⁸LEBOSZ = a Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására Alakult Szövetkezet rövidítése. Az 1928. évi XLI. számú törvénycikk alapján hívták életre 1929-ben azzal a céllal, hogy kezelje a földreform során földhözjuttatottaknak a megváltási árba történő befizetéseit. Ugyanakkor a volt földtulajdonosokkal is ez a szervezet tartotta a kapcsolatot.

⁹Magyarország földbirtokviszonyai 1935. évben törvényhatóságok, városok és községek szerint. (Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 99. kötet.) Bp. 1936. Stephaneum. - A továbbiakban: Az 1935. évi mg.stat. + kötetszám. - 168-169.p.

¹⁰U.a.

időpontjában rögzített állapotot tükröző képnek foghatjuk fel és nem az egész földreform összesített végeredményének, mint ahogy eddig történeti szakirodalmunkban szerepelt.¹¹

Összegezve az öt helység különlegesnek mondható esetét megállapíthatjuk, hogy - Jászberény esetében a polgármester által vázolt kép elfogadható indokok alapján mutatta be azokat az okokat, amelyek nem tették szükségessé városa bekapcsolódását ezen országos akcióba.

- Jászdózsa lakossága mind házhelyet, mind földet, mind kishaszonbérletet igényelt volna, ha a községnek állt volna föld a rendelkezésére. Tulajdonképpen itt éppen a nagybirtok hiánya miatt nem volt lehetőség egyetlen osztási nemben sem a föld juttatására, mert az O.F.B. a közép- és a kisbirtokokhoz nem akart nyúlni.

- A további három község esetében is az lehet a helyzet, mint Jászdózsán, ez iratok hiánya miatt nem tudjuk dokumentálni sem feltételezésünket.

- Mindezek ellenére biztosak vagyunk abban, hogy a virilis jellegű képviselőtestületek álláspontja is nagyban megnyilvánul ezekben az állásfoglalásokban. A nagygazdáknak, a középparasztságnak nem volt érdeke az, hogy támogassák a nincstelen és a törpebirtokos parasztság földszerző törekvéseit akkor, amikor abból már nekik semmi hasznuk nem volt. A nagybirtokos övezet képviselőtestületei zömmel azért támogatták a fent említett földszerzéseket, mert ezzel mód és alkalom nyílt arra, hogy a nagybirtokok monolitikus egységét megbontsák. A Jászságban már nem volt nagybirtok - legalább is ezen öt helység határában -, így nem volt érdeke a helységek vezető testületének támogatni a szegényebb néprétegek gazdagodását.

Ezen kitérő után szeretnénk bemutatni mind a négy osztási nemben jelentkező földmozgást, amely azért lehetőséget adott a Jászságban is bizonyos területszerzésre.

a./ Házhelyrendezés

A legnagyobb mérvű mozgás talán Jászapátiban található, hiszen 1922 és 1935 között 102 közgyűlési határozat 135 házhely sorsáról döntött. Meg kell azonban jegyezni, hogy az 1935. évi mezőgazdasági statisztika mindössze 15 fő részére 2 kh nagyságú házhely kiosztásáról beszélt, holott valójában ez a 135 fő összesen 20 kh 1050 négyszögöl területű házhelyek kiosztásában részesült.¹²

Ugyanilyen nagy intenzitással foglalkozott a képviselőtestület a házhelyek kérdésével Jászkiséren is és a mezőgazdasági statisztikától eltérően 16 kh összterületen 104 igénylőnek osztottak házhelyet.¹³

Legnagyobb létszámban azonban Jászfényszaru lakosai részesültek a házhelyek juttatásában, hiszen 166 főnek osztottak 15 kh 900 négyszögöl területen házhelyet.¹⁴ Átlag 150 négyszögöl volt egy telek nagysága. Jászfákóhalmán 23 főnek adtak 4600 négyszögöl területen házhelyet.¹⁵ Jászladány 240 négyszögöles teleknagyságot szavazott meg a házhelyigénylőknek, akik azután 25 kat.hold területen 165-en osztottak a kapott házhelyeken.¹⁶ Jászsalsószentgyörgyön nem osztottak házhelyet.

A fentiek alapján a "jász-községekben" 82 kh és 150 négyszögöl területen 608 fő részére osztottak ki házhelyet. Ennek átlagterülete 216 négyszögöl volt. A 608 fő a Jászság lakosságának mintegy 0,6 %-át tette ki.

b./ Kishaszonbérlet

¹¹Tolnay Gábor: A Nagyatádi-féle földreform és az 1935. évi mezőgazdasági statisztika. = Statisztikai Szemle, 1990. 68.évf.7.szám 600.p.

¹²Sz.M.L. - Jászapáti jkv. 1922-1935. évek kötetei.

¹³Sz.M.L. - Jászkisér közig.ir. 2.530/1924. ikt.sz.

¹⁴Sz.M.L.- Jászfényszaru jkv. 45/1920. kgy. számtól 111/1923. kgy.számig 19 esetben szerepel és minden esetben a juttatottak nevét is közli.

¹⁵Sz.M.L. - Jászfákóhalma jkv. - 106/1928. kgy.szám.

¹⁶Az 1935. évi mg. stat. - 99.köt. - 168-169.p.

A kishaszonbérlet juttatása nem nagy jelentőséggel bírt a Jászságban. Itt ismét az volt a helyzet, mint a házhelyeknél, csak sokkal nagyobb mértékben. Nevezetesen kishaszonbérletre még kevesebb szabad föld állt rendelkezésre, mint a házhelyekre.

Jászfényszaru hat évi bérletre osztottak ki földet községi tulajdonban lévő területből összesen 45 kat.hold haszonbérletet.¹⁷

Jászkiséren pedig a Dungyerszky-birtok kiosztása kapcsán volt kishaszonbérlet kiosztásáról szó. Ebből először mintegy 300 kh területű kishaszonbérlet kiosztásáról határoztak, ami később 2.139 kh-as kishaszonbérletként funkcionált 1924. szeptember 30-ig. Ebből a területből viszont a környező községek lakói is sokan béreltek.¹⁸ A fent nevezett birtok problémájára azonban a föld kiosztása kapcsán ismét kitérünk.

A járás főszolgabírája is azt jelentette az alispánnak, hogy a járás területén senki sem jelentkezett kishaszonbérletre.¹⁹

Összegezve a fentieket elmondhatjuk, hogy tételelesen, a levéltári források, a statisztikai kiadványok által is bizonyítottan mindössze két jász-községben történt kishaszonbérlet kiadását tudjuk dokumentálni. Ez azonban ismét nem azt jelenti, hogy csak ebben a két községben lett volna igény kishaszonbérletre, még akkor is felvetődik a szemlélőben a kétség, ha a főszolgabíró éppen ennek az ellenkezőjét jelenti. A valóság az, hogy lehetőleg igyekeztek az ilyen irányú kezdeményezéseket leszerelni még a kezdet kezdetén. Ugyanis jól tudták a község, a járás vezetői is azt a szomorú tényt, hogy nem áll föld rendelkezésre, amelyből juttatni tudtak volna erre a célra.

c./ Örök tulajdonjoggal történő juttatás

A földhöz juttatás egyik legérdekesebb esetével Jászsószentgyörgy községben találkozhatunk. Mivel egyik forrás sem jelölt meg kiosztott mennyiséget ebben a községben, úgy tűnt, hogy itt valóban nem történt földjuttatás. Azonban a képviselőtestületi gyűlések jegyzőkönyvéből kiderült, hogy tulajdonátruházásokhoz járult hozzá 1925. április 30-án. Közli a jegyzőkönyv, hogy O.F.B. ítélettel juttatott ingatlanokról van szó, és azok összeírási tételszámát (arab szám) és csoport számát (római szám), ezen belül a méltányossági sorszámot (arab szám) is feltüntette. Ezekből viszont meghatározható az a legkisebb mennyiség és létszám, amely a földosztás során juttatásra került, illetve a földet kapottak száma.²⁰ Ennek alapján megállapítható, hogy legalább 171 egyén részére osztottak földet, aminek területe legalább 258 kat.hold volt. Ezt a mennyiséget a magunk részéről bizonyítottnak is tekintjük.²¹

Jászapáti, Jászládány és Jászszentandrás községekben nem történt földhöz juttatás.

Jászkiséren azonban igyekeztek földet szerezni a földművesek annak ellenére, hogy az első jelentkezéskor még passzívnak mutatkoztak.²² De 1923-ban igen nagy felzúdulás támadt mind a falu lakossága körében, mind a község vezető testületében. Az történt, hogy a Dungyerszky-fivérek át akarták játszani birtokuk egy részét. Ezt már csak akkor tudta meg a község, amikor az egyezség létrejött a vevők és az uradalom között, amit a képviselőtestületnek a fennálló rendelkezések értelmében véleményezni kellett.²³ A képviselőtestület a következő álláspontra jutott: Nem fogadják el a vevők "jászföld megszerzésére" irányuló igényét, miután a Jászságban évszázadok óta kialakult egységes birtokelosztás mellett a földművelő népnek szinte rendkívül nagyfokú földéhsége és

¹⁷Sz.M.L. - Jászfényszaru jkv. 34/1922. kgy.szám.

¹⁸a. Sz.M.L. - Jászkisér jkv. 11/1921. kgy.szám.
b. Gazdacímtár 1925. - 155. p.

¹⁹OL - K - 184-1921-29-59.735/92.640. - Benne a jársági felső járás főszolgabírójának a jelentése.

²⁰Tolnay Gábor: Néhány adalék az ellenforradalmi földreform forrásanyaga feltáráshoz - Kutatásmódszertani vázlat = In: A Debreceni Agrártudományi Egyetem tudományos közleményei. (Series marxistica-leninistica). Tom.XIX. - Debrecen, 1974. Data nyomda. - 79.p.

²¹Sz.M.L. - Jászsószentgyörgy jkv. - 29/1925. kg.szám.

²²O.L. -K.-184-1921-29-59.735/92.640. - Benne a jársági alsó járás gazdasági felügyelőjének jelentése.

²³Sz.M.L. - Jászkisér jkv. - 25/1923. kgy.szám.

terjeszkedési vágya egyedül az egyetlen jász-nagybirtokból, a pusztakürti Dungyerszky-birtokból elégíthető ki. Különböző gazdaságpolitikai szükség új középirtok létrehozására, amikor a község határában "hat középirtok és kilenc kis középirtok" van. Ellenben mindent megtesznek annak érdekében, hogy a község törpe- és kisbirtokos földművesei a testvéri jász községekkel egyetértésben a Dungyerszky fivérek által áruba bocsátott pusztakürti birtokot a maguk részére megszerezzék és *kizárólag* jászkiséri és környékbeli földművesek részére juttassák. Ilyen szellemben írtak levelet az Országos Földbirtokrendező Bíróságnak is mondván "...amidőn tehát tiszteletteljesen tiltakozunk minden olyan megoldás ellen, mely csak egy talpalatnyi jászföldet is idegeneknek juttatna és az ilyen nem remélt döntés nyomán bizonyára keletkező elégtelenségre az O.F.B. jóakarátú figyelmét felhívjuk, egyben bejelentjük, hogy Jászkisér község törpe- és kisbirtokosai a határukban fekvő pusztakürti Dungyerszky-birtok 1.148 kat.holdját 10 holdas kisebb parcellákban - az általuk ismert Molnár-féle egyezség feltételei szerint hajlandók megvásárolni, viszont belenyugszunk, ha az O.F.B. bíróság bölcsessége úgy döntene, hogy ezen birtoknak bizonyos részét Jászladány és Jászapáti testvéri jász községek földműveseinek juttatja, illetve engedi meg szerezni."²⁴

Az O.F.B. azután a fentiek szerint döntött. Nevezetesen a Dungyerszky-féle 3.328 kat. hold 790 négyszögöl nagyságú ingatlanból kb. 1.400 parcellát készített az Országos Központi Hitelszövetkezet mérnöke, amelyet 692 birtokos között osztottak ki. A kiosztott területek 1924. október 1-én ténylegesen is a földhöz juttatottak birtokába kerültek. Az O.F.B. a fenti birtokból megváltott 1.555 kh 1484 négyszögölnyi területet, a birtokos vagyonváltságba leadott 474 kat.hold 282 négyszögölet, 1.298 kat.hold 624 négyszögölet pedig szabadkézből eladott a jászladányi, jászkiséri és jászapáti lakosoknak, akik a fent említett 692 birtokosban benne foglaltattak. Ugyancsak eladták a Bottlikné-Törökné-féle (volt Jovanovits-féle) birtok együttesen kezelt 862 kat.hold 320 négyszögöl nagyságú pusztakürti ingatlanát 40 jászladányi, jászkiséri és jászapáti vevőnek. Ugyancsak a Dungyerszky-birtokból került kiadásra négy vitézi telek is összesen 42 kat.hold területtel.²⁵

Szeretnénk utalni egy érdekes jelenségre. Az 1935. évi mezőgazdasági statisztika "A földbirtokrendezés főeredményei" rovatban a községsoros adatoknál dokumentálja az 1920. évi XXXVI. törvény cikk végrehajtását.²⁶ Ezek az adatok Jászkiséren a következők voltak: 6 kh házhelyet kapott 47 fő, és 1.555 kh földet osztottak ki 575 igénylő között. Ugyanakkor a LEBOSZ-kimutatások Jászkisér esetében 573 földhözjuttatottat tartanak nyilván, akik 1.829 kat.hold 1476 négyszögölnyi területet kaptak. Ez az eltérés a birtoknagyságnál azért mutatkozik, mert hozzávetőlegesen 300 kh legelőt is ideszámolt a LEBOSZ. Ebben az esetben két oldalról is megközelítve, a feltüntetett mennyiséget egymással is kontrollálva megállapíthatjuk, hogy a két mennyiség majdnem egyezik.²⁷

Viszont nem szerepel sehol sem a magánegyezséggel megszerzett föld. Nevezetesen a Dungyerszky-birtokból az az 1.298 kat.hold 624 négyszögöl, és a Bottlikné-Törökné-féle pusztakürti 862 kat.hold 320 négyszögölnyi terület - összesen 2.160 kat.hold 1486 négyszögöl. Előkerült a pusztakürti birtok felosztásának részletes kimutatása és a felosztás indokolása, amiből kiderült az, hogy

- ha vagyonváltsággént nem kellett volna leadni a birtokból,
 - ha nem váltották volna meg a földbirtokból még a vagyonváltságon felüli is területeket,
 - ha nem vették volna igénybe legelőjét illetve annak nagy részét,
- akkor nem adta volna el vagy nem osztotta volna fel kishaszonbérletekre birtokát a tulajdonos, mert arra a területre, amely eredetileg birtokában volt, kialakult és beállt gazdasági rendszere volt - megfelelő mennyiségű és minőségű gépekkel, gazdasági épületekkel, szállítóeszközzel és nem utolsósorban szakember-gárdával, munkáslétszámmal. A harmadrészre csökkent birtok átállítása már nem érte meg a

²⁴Sz.M.L. - Jászkisér jkv. - 25/1923. kgy.szám

²⁵Sz.M.L. - Jászkisér közig. ir.2.700/1924. ikt.szám.

²⁶Az 1935. évi mg.stat. - 99.köt. - 99. és 1050. p.

²⁷OL - Z - 1477 - Gazdasági Levéltár. LEBOSZ-kimutatások. Jászkisér község anyaga.

tulajdonosnak főleg akkor, amikor a gazdaságirányítás munkáját Jugoszláviából kellett végeznie.

Arra kívántunk itt rámutatni, hogy Jász-Nagykun-Szolnok vármegye területén is, de nagy valószínűséggel az ország más területén is, előfordulhatott - véleményünk szerint sűrűn elő is fordult - a fenti tény, hogy nem elsődlegesen a földreform során, de annak közvetlen okozataként került a föld a földművesek kezébe, amit már az O.F.B. nem tartott nyilván, abba nem folyt bele ténylegesen, csupán csak jóváhagyta a magánjegyzésüket. Jászkisér községben sem csak 1.555 kh földhöz, 275 kat.hold legelőhöz és 6 kat.hold házhelyhez juttatást könyvelhetünk el, mint a község kisbirtokosainak földgyarapodását, hanem mind a 3.328 kat.hold és mind a 862 kat.hold, összesen 4.191 kat.hold területet.²⁸ Igen nagy eredménynek tartjuk ezt, hiszen ezzel az egész nagybirtok felszámolásával annak teljes területe a parasztság kezébe került.

Azonban azt is tudjuk, hogy számosan voltak olyanok a reformföldesek között, akik nem bírtak az így kapott földdel. De ez a föld, amelyről lemondani kényszerültek, ismét csak "arra érdemes" földművesek kezébe került. (Kár, hogy ennek a mozgását a levéltári anyag alapján nem lehet megfigyelni.) Igaz, így előfordult az is, hogy tehetősebb parasztok (Szerencsésebbek? Sikeres kockázatot vállalók?) kezén egyre több föld halmozódott fel. De talán ez a folyamat gyorsíthatta volna meg egy olyan típusú parasztgazdaság kialakulását, amelyet túl sommás és kevéssé árnyalt minősítés alapján szoktunk "amerikai utas gazdasági fejlődés alapján kialakult" gazdaságoknak nevezni. Amely végső soron az is, de mégsem az, és éppen történetiségében nem az! Ha a fenti folyamat fejlődési irányára gondolunk, akkor a gazdaságok polarizációja - azzal, hogy kiszakítják a föld egy részét a feudális eredetű nagybirtok kezéből -, majd integrációja - azzal, hogy ismét felhalmozódik az immár kapitalista gazdálkodást folytatni akaró gazdagparasztok kezén - egyenesen kívánatosnak tűnik.

Ezen kívül is volt a Jászságban földhöz-juttatás. A földreform végrehajtása bevezetőjében Jászdózsáról már ejtettünk szót. Szinte ugyanez a helyzet alakult ki Jászfelsőszentgyörgyön is, hiszen ott sem volt már nagybirtok. Ők is más község területén fekvő birtokokból kértek földet, de ők már meg is nevezték, hogy a Nagykáta²⁹ község határában lévő Keglevich-birtokból kérik kimérni az eddig jelentkezett 183 fő igényét.³⁰ Az 1935. évi mezőgazdasági statisztika itt is nemleges választ adott.³¹

Jászfákóhalmának a községnek, mint erkölcsi testületnek volt baja az O.F.B.-vel. Az ugyanis a közbirtokosság pusztapákai ingatlanára is kiterjesztette a megváltási eljárást és ebből szándékoztak Jászfelsőszentgyörgynek 20 kat.hold földet juttatni. A nyilvánvaló tévedést az O.F.B. korrigálta.³²

Összegezve a fentieket elmondhatjuk, hogy a két világháború között ennek a 4.200 holdnak a megszerzése volt a legnagyobb gazdasági esemény a Jászság életében. Ezt a két nagybirtokot a három "testvéri jász község" valósággal felfalta. Ezzel azután eltűnt a Jászság területéről az utolsó nagybirtok is. A három 1000 kh-on felüli birtoktest már nem egységes, nem egy tagban fekvő birtok, hanem a város, a község tulajdonában lévő földterület, aminek a felszámolása már nem képezte a parasztság érdekét. Így kimondhatjuk a redemptus helységek egészére vonatkozó megállapításunkat: A jászkun redemptus helységekben a középbirtokokhoz nem akart nyúlni az O.F.B. Hogy ezt földbirtokpolitikai megfontolásból tette illetve nem tette, az abból is nyilvánvaló, hogy a vármegye más középbirtokait nem kímélte, ha a földhiány erre kényszerítette. Gondolunk itt pl. Szilassy

²⁸Azért tesszük ezt Jászkisérhez, mert a másik két község irataiból nem derült ki, hogy melyik községhez mekkora terület tartozik.

²⁹Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéhez tartozik.

³⁰Sz.M.L. - Jászfelsőszentgyörgy jkv. 95/1922. kgy.szám.

³¹Az 1935. évi mg.stat. - 99.köt. - 168-169.p.

³²a./ Sz.M.L. - Jászfelsőszentgyörgy jkv. 27/1925. kgy.szám

b./ Az 1.951/1924. O.F.B. számú végzés.

c./ Sz.M.L.- Jászfákóhalma jkv. 2/1925. és 104/1925. kgy.számok.

László 675 kh-as abádszalóki, Lelovich Gyula 371 kh-as törökszentmiklósi vagy Soós László 331 kh-as öcsödi birtokaira.

d./ Legelőjuttatás

Az állattartó gazdák szempontjából elég nagy jelentőséggel bírt a legelőjuttatás. Ezt az O.F.B. csak közbirtokosságoknak és legeltető társaságoknak adományozott, amelyet azonban egyénileg senki sem kapott. Ez is egyik magyarázata annak, hogy a közbirtokossági birtokok száma és területe a két világháború között megszorodott.

Jászapáti község hosszasan hadakozott főleg a Dungyerszky-uradalommal, hogy a Jászkisér határában lévő birtokukból - amely területéből 620 kat.hold legelő volt - ők is kaphassanak legelőterületet. Ezt végül sikerült is elérniük és az O.F.B. 16.165/1923. számú ítéletével juttatott a részükre 249 kat.hold legelőt, amely a kiosztás során 240 kat.hold 1290 négyszögölnyi területre csökkent.³³ Jászkisér is megkapta a kért 300 kat.hold körüli területet, pontosan 306 kat.hold 1200 négyszögöl legelőt, amelynek bére 85 kat.holdé 95 kg búza/kh., 215 kat.holdé 75 kg búza/kh. és 6 kh 1200 négyszögölé pedig 6 mázsa búza volt.³⁴

A jázsági felső járás községei sem voltak jól ellátva legelővel. Bizonyíték erre az, hogy a jász községek képviselőtestületi gyűléseinek jegyzőkönyveiben sűrűn előfordulnak a legelő kérdéssel kapcsolatos ügyek. Sorra bízzák meg a képviselőtestületek a községek előljáróságait, hogy igényeljenek legelőt az O.F.B-től. Így történt ez Jászfelsőszentgyörgyön,³⁵ Jászfákóhalmán,³⁶ és Jászfényszarun,³⁷ de minden kérés eredménytelen maradt, ami érthető is, hiszen minden esetben a községek más községek rovására igyekeztek legelőhöz jutni. Természetesen az O.F.B. először a helyben lakók igényeit elégítette ki és csak másodsorban a más községek igényeit. Legtöbbször azonban már nem maradt terület azok kielégítésére.

Összegzésként elmondhatjuk a következőket: A Jászság talajának összetétele azt legeltetésre, állattartásra teszi alkalmassá. Megállapítható az is, hogy a tételeken kiosztott 547 kat.hold legelő mennyisége alacsonynak tűnik. De áttételes információk alapján ennél sokkal jelentősebb mennyiség került a jászok birtokába. Erről legjobban a Gazdacímtárak kötetei árulkodnak, amikor a 100 kh feletti bérlők és tulajdonosok nevét felsorolják. Csak három példát hozunk fel erre:

- 11 jász helység birtokában van 6.582 kat.hold föld és ebből 1.403 kat.hold rét és legelő.
 - Négy helységben van közbirtokossági föld 1.329 kat.hold területtel, ebből 238 kh rét és legelő.
 - Két helységben van legeltető társaság, amely 845 kat.hold legelővel rendelkezik.
- Ez összesen 8.756 kh terület, amelyből 2.486 kat.hold a rét és legelő. Igaz, hogy ez mindössze 8,47 %-a a Jászság összes legelőjének, de ez biztosíték volt arra, hogy a földdel nem rendelkező állattartók is legelőhöz juthattak.³⁸

A rét-legelő arányának alakulása a Jászságban birtokkategóriák szerint 1895-ben és 1935-ben³⁹

³³Sz.M.L. - Jászapáti jkv. 12/1931. kgy. és közig.ir. - 1.167/1924. ikt.szám

³⁴Sz.M.L. - Jászkisér közig.ir. 1.443/1925. ikt.szám

³⁵Sz.M.L. - Jászfelsőszentgyörgy jkv. 134/1921. kgy.szám.

³⁶Sz.M.L. - Jászfákóhalma jkv. 39/1921. kgy.szám.

³⁷Sz.M.L. - Jászfényszaru jkv. 49/a/1923. kgy.szám.

³⁸a./ Gazdacímtár 1895. - 200-219.p.

b./ Gazdacímtár 1935. - 145-169.p.

³⁹a./A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. - Első kötet - Összeírás főbb eredményei községenként. - Bp. 1897. Pesti Könyvnyomda Rt. - 126-145.p.

b./ A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. - Második kötet. - Gazdacímtár. - Bp. 1897. Pesti Könyvnyomda Rt. - 200-219.p.

c./ Az 1935. évi mg.stat. - 99. köt. - 168-171.p.

d./ Gazdacímtár 1935. - 145-169.p.

Birtokkategória	A rét-legelő %-a tartozik a birtokkategóriához	
	1895	1935
0-100 kh	74,84	77,50
100 kh felett	25,16	22,50
Együtt	100,0	100,0

A táblázat adatai azt is bizonyítják, hogy a legelőt és a rétek döntő többsége - több mint háromnegyede - a 100 kat.hold alatti birtokosok tulajdonában volt. Ők rendelkeztek az állatállomány nagy részével is - ha nem is háromnegyede volt a birtokukban. Így mondhatjuk, hogy a rétek, a legelők birtoklásának aránya elfogadható volt a Jászság területén.

Néhány következtetés

A Nagyatádi-féle földreform Jászságban történő végrehajtásának tanulmányozása után azért néhány következtetést meg kell fogalmaznunk - ha nem is országos érvénnyel történik mindez.

1./ A szántóterület aránya 69,07 %-ról 76,86 %-ra növekedett - ez 7,79 %-os növekedés. Ez az emelkedés azonban zömmel a rét és a legelő térvesztése miatt következett be.

2./ Ebből következik az is, hogy a legeltető állattartás visszaszorulóban van a Jászságban. Ennek csak külső jele volt az, hogy a rét és a legelő együttes területi aránya 13,82 %-ról 7,05 %-ra csökkent, ami nagyjából azonos a szántóföld növekedési arányával. Ezzel egyenes arányban terjedt az istállózó állattartás, ami érthető is, hiszen ez gazdaságosabb is volt.

3./ Növekedett ugyan a gazdaságok technikai bázisa, de ez megnyugtató képet csak a 20 kat.hold feletti gazdaságok esetében mutatott. Az ekesűrűség mutatója viszont csak az 50 kat.hold feletti üzemek esetében haladta meg az "egy gazdaság - egy eke" átlagot.

4./ A tőkés agrárfejlődés mutatójaként szokták számon tartani a földbérletek növekedését és vele párhuzamosan a kis-és középparasztság kiszorulását a bérletből. Ez a Jászságban nem ilyen egyértelmű a következők miatt.

a./ Felismerhető az a tendencia, hogy a földbirtokosok kezéből igyekeznek kivenni a földet - hacsak bérlet formájában is - és amennyiben egy tagban gazdálkodnak a bérleten a bérlők ezen teremtik meg a gazdálkodás kapitalista formáit. Holott valójában csak a rentabilitásra törekednek. Mindezek kialakulása a Jászságban a "hosszú XIX. század" végére - tehát az első világháborút megelőző három évtizedre tehető. Ezt az elkezdett folyamatot csak befejezte a Jászságban és a Nagykunságban a Nagyatádi-féle földreform végrehajtása. (Lásd a Dungyergy- és Jovanovits-féle birtokok szétzilálása.)

b./ Eltér a megadott képtől a Jászság és a Nagykunság abban, hogy a középparasztság nem szorult ki a bérletből, hiszen a bérbeadott föld mintegy 40 %-ával ők rendelkeztek az említett területeken. Ezért hívjuk fel a figyelmet egyrészt a tanyásbirtokok bérbeadásának tényére, annak valóban feudális maradványokat konzerváló hatásával együtt. A másik oldalról viszont ezek a farmtípusú gazdaság csiréit is jelenthették volna, ha a történelmi körülmények időt engedtek volna ezek teljes kifejlődésére. E derékba tört, még csak csirájában meglévő gazdálkodási forma (a tanyásbirtok bérbeadása, a paraszti parcella-bérlet) kifejlődése - hipotézisünk szerint - egyre inkább háttérbe szorította volna a

még jelen lévő feudális maradványokat és utat engedett volna a speciálisan magyar jellegű paraszti birtoknak, amely némi hasonlóságot mutatott volna nyugati rokonával, az amerikai utas agrárfejlődés következtében megjelenő farmmal (amellyel közös pont a rentabilitás), de történetiségében, kapcsolódási viszonyaiban teljesen más lett volna. Nem hallgatható el az a körülmény sem, hogy ebben a helyzetben a redemptió hatásának is igen jelentős szerepe van.

c./ A haszonbérletek számarányuknál nagyobb szerepet játszottak mind a vármegye, mind a Jászság mezőgazdaságának életében. Az új gazdálkodási rendszerre való áttérés mintáját adták. Ebből fakad azután politikai-gazdasági súlyuk is.

d./ Egy dologra azonban fel kell figyelnünk. Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében szinte minden területen növekszik a haszonbérbe adott terület nagysága, de a haszonbérbe adott átlagterület csak bizonyos birtokkategóriákban - az 1 kat.hold alatti, az 5-50 és az 5-100 kat.holdas kategóriákban - mutat némi növekedést. Általános a tapasztalat, hogy az átlagterület inkább csökkent mint növekedett. Így azután a megyei átlag is csak 32 %-a a negyven évvel ezelőtti átlagterületnek. Ez az ellentétes irányú mozgás: az egyik oldalon a bérelt terület jelentős növekedése, a másik oldalon az 50 kat.hold alatti kategóriákban az életképtelen, illetve csak a már meglévő saját tulajdonnal együtt életképes (sokan ezért is bérelték!) gazdaságok tömeges jelentkezése nem mutat egyértelműen egy magasabb szintű gazdálkodási forma meglétére, főleg nem biztosítja a termelés, a gazdálkodás stabilitását.⁴⁰

⁴⁰Tolnay Gábor: A Nagyatádi-féle földreform végrehajtása - különös tekintettel Jász-Nagykun-Szolnok vármegyére. - Kandidátusi értekezés . - Mezőtúr, 1993. Gépirat. - 273-274.p.